

Молошна Л.Н. Кризис социализма 1980-х годов в Польше и методы его решения коммунистической властью.

В статье характеризуется кризис командно-административной системы Польши в 1981–1988 гг. и попытки модернизации режима коммунистической властью путем осуществления экономических и политических реформ.

Ключевые слова: командно-административная система, военное положение, социализм, реформы, гласность.

Moloshna L.M. The crisis of socialism of 1980 years in Poland and methods of its solution by communist power.

In the article the crisis of the comandno-administrative system of Poland in 1981–1988 years and attempts of modernization of regime by communist power by realization of economical and political reforms are described.

Key words: comandno-administrative system, military state, socialism, reforms, publicity.

УДК 93 (470+571) «18»

Омеляненко А.Н.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЧЕСЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ ПІВДЕННИХ ЗЕМЕЛЬ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Історичні передумови колонізації південних земель слов'янськими народами, у тому числі й чехами досліджувалися такими істориками, як Ф. М. Андрієвський, Я. В. Бойко, Б. М. Волфсон, Н. М. Граціанська, К. П. Гогіна, М. Ю. Досталь, Г. І. Єремєєва, І. П. Заславський, С. П. Зиков, Р. Н. Куртієв, А. С. Озенбашли, А. Ф. Рітгіх, С. А. Секірінський, А. Сергєєв, М. Щербань, Ю. Янсон [12; 8; 2; 1; 3; 11; 6; 5; 14, 4; 9; 10; 13]. У своїх працях вони розглядали важке становище чеських робітників і селян, що проживали на землях Чехії та Моравії, які на той час входили під юрисдикцію Австро-Угорської імперії. В окремих статтях та монографіях були розглянуті причини слов'янської колонізації на південні землі Російської імперії після масової еміграції кримських татар і ногайців, були визначені місця заселення, соціальний склад переселенців. Незважаючи на те, що комплексно до вивчення цього питання ніхто не підходив, праці перерахованих вище авторів стали певною базою для подальшого наукового вивчення цієї проблематики.

Мета статті – проведення комплексного дослідження історичних умов чеської колонізації південних земель Російської імперії у другій половині ХІХ століття.

Історичні передумови чеської колонізації південних земель Російської імперії у другій половині XIX ст. були пов'язані, перш за все, з важкими економічними умовами життя в Богемії та Моравії, які на той час входили до імперії Габсбургів. До 60-х років XIX ст. в Чехії більше 62% селянських господарств мали менше 5 моргів (2,9 га) землі на господарство [1, 42]. Господарства дрібних та середніх селян були не в силах конкурувати з господарствами поміщиків та сільської буржуазії. Зростала заборгованість селянських господарств, що поступово вело їх до розорення. Вільні селяни перетворювалися в батраків та поденників. Процес витіснення дрібного виробництва в сільському господарстві був пов'язаний з позбавленням селян землі і погіршенням умов їх життя та господарювання [2, 66]. Чеське селянство активно протестувало, вимагаючи розподілу поміщицьких земель. Селяни також відмовлялися платити викупні платежі. На цьому ґрунті в богемських та моравських селах спостерігалися хвилі селянських заворушень [1, 47]. Внаслідок світової економічної кризи 1857–1858 рр. у чеських землях також почався занепад в усіх сферах промисловості. Це особливо вплинуло на становище малокваліфікованих робітників, що були недавніми вихідцями із села. Робочий день на виробництві сягав від 12 до 16 годин. Все більшого поширення набувала жіноча та дитяча праця. За даними Празької торгової палати близько 30–40% робітників становили жінки і діти до 14 років. Їх праця оплачувалася нижче ніж праця низькооплачуваних горноробочих чоловіків. Розпорядження про тривалість трудового часу найманих осіб, декларовані австрійським урядом у 1859 році, підприємці ігнорували, користуючись тим що в їх відносини з робітниками держава не втручалася. Заробітна плата трималася на мінімальному рівні [3, 147]. Промисловці широко застосовували систему штрафів, змушували працівників купувати товари у фабричних магазинах. Протягом 50-х років XIX ст. в Чехії проходять масові робітничі виступи. Основними вимогами робітників під час виступів і страйків були скорочення робочого дня, підвищення заробітної плати, припинення знущань з боку заводської адміністрації, створення кращих житлових умов. По всій Чехії звичайними явищами були жебрацтво та грабіж, як своєрідний вид соціального протесту – захоплення фуражу, транспорту з хлібом і картоплею [1, 71]. Всі вищеперераховані важкі умови життя чеських робітників і селян тривали до їх масової еміграції до інших країн, зокрема Російської імперії. У той же час у Російській імперії створилися сприятливі умови для життя

переселенців. Вони були пов'язані з проведенням буржуазних реформ 60-х рр. XIX ст. та масовою еміграцією кримських татар і ногайців до Туреччини у другій половині XIX ст. [4, 352]. За даними історика А. С. Озенбашли, кількість кримськотатарських емігрантів у 1860–1862 рр. досягала 192360 чол. [2, 69]. У той час за даними зібраними Р. І. Куртієвським у 1860 р. Крим покинуло 120455 кримських татар, у 1861р – 13355 чол., у 1862р. – 1807 чол. [3, 70]. Але найбільш докладні відомості про кримськотатарську еміграцію надав С. А. Секіринський використовуючи статистичні дані він довів, що у Криму в 1860 р. емігрувало 181177 чол. [1, 131]. Однією з головних причин переселення кримських татар і ногайців до Туреччини було важке становище татарських селян. Які становили переважну більшість населення півострова. У першій половині XIX століття в Криму розгорнувся процес масового обезземелювання селянства. Землевласники користувалися тією обставиною, що татарські селяни після приєднання Криму до Росії і в подальші десятиріччя не мали на руках документів, підтверджуючих право на землю. Багато хто з поміщиків при продажі своєї землі не вказували в купчій кількості землі, що належала їм, і цим давали підставу новому власнику захоплювати сусідні ділянки, що належали селянам. У результаті масового розкрадання селянських земель багато кримських татар на початок Кримської війни перетворилися на безземельних. Вони були змушені жити на поміщицьких землях, відбуваючи на їх користь різні повинності. Найбільше безземельних селян було в степових повітах – Євпаторійському і Перекопському, де більше за 4/5 всіх селян мешкало на поміщицьких землях. Поміщики в XIX ст. поступово стали збільшувати розмір повинностей. Усе це свідчить про важке економічне становище кримськотатарських селян, особливо у степовій частині Криму. Крім селянського населення, півострів покинуло 13444 татарина-міщанина, 9168 татар духовного стану і 772 дворян. Причиною їх відходу була політика російського царату в Криму. Царський уряд зробив цілий західів, наслідком яких стало значне погіршення соціально-економічного становища кримськотатарського населення. Серед них: політика дискримінації, насильне розселення по повітах і землях поміщиків. Важким тягарем на плечі місцевого населення лягло рішення адміністрації про відшкодування місцевим населенням збитків. Що були завдані краю під час воєнних дій в роки Кримської війни. Дослідження економічного становища в Таврійській губернії після еміграції кримськотатарського

населення в 1860 р. було доручене урядом генерал-ад'ютанту Едуарду Івановичу Тотлебену. Після ознайомлення з необхідними матеріалами Е. І. Тотлебен виклав у спеціальній «Записці» суть проблем, що виникли внаслідок еміграції, які вимагали негайного усунення. Такими, на його думку, були неминуча економічна криза і розорення кримських землевласників. Окремим пунктом в документі була зазначена майбутня колонізація регіону. Він подав своє бачення подальшого розвитку Таврійського краю, запропонувавши замість кримських і ногайців, які емігрували, переселити до Криму таку ж кількість нового населення. Принципове значення для колонізації регіону, на думку Е. І. Тотлебена, мало переселення сюди іноземців. Землевласники не раз зверталися до царя з проханням про надання всім, хто оселився на власницьких землях, пільг вдвічі більших за ті, що призначені для державних селян, які переселялися до Таврійської губернії та поширення нових пільг для іноземців. Виключаючи при цьому військову повинність і призначаючи пільги в промисловості. Е. І. Тотлебен з цього приводу писав «Необхідне з боку уряду сприяння поміщикам в наданні новим поселенцям на поміщицьких землях значно більших пільг, ніж на казенних землях. Необхідно усунути не тільки ускладнення. Але й полегшити всіма заходами сам переїзд іноземців до Росії і оселення їх пов'язаних з переселенням іноземців і сприяння морських перевізних засобів, якими уряд може розпоряджатися» [8, 549]. Наявність вільних земельних фондів на території Південної України стимулювала переселення туди із внутрішніх регіонів. У 60-х рр. XIX ст. в Катеринославській губернії оселилося понад 25 тисяч чол., в Херсонській губернії – майже 8 тисяч, в Таврійській – 47 тисяч державних або малоземельних селян із центральних губерній Російської імперії [9, 118].

Російський дослідник другої половини XIX століття Ю. Янсон, даючи оцінку колонізації Кримського півострова слов'янськими народами зазначав, що «заповнення нестачі населення прагнули поповнити колонізацією, від неї можна було чекати тільки приємних наслідків: усі розраховували на прихід здорового, спроможного і працелюбного населення. Рух до Криму прийшов з місць найвіддаленіших: болгари, білоруси, ести, чехи» [10, 9]. Ця еміграція, за висловом автора, була найкращім варіантом для відновлення землеробської культури на півострові. Більш деталізував слов'янську колонізацію південноукраїнських земель О. Ф. Ріттіх. Він вважав, що заселяти

Таврійську губернію необхідно поляками і чехами. О. Ф. Ріттіх стверджував, що серед чехів багато ремісників «крім того, ці народи принесуть величезну користь тому що вони хороші землероби» [11, 41].

Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що причини переселення чехів пов'язані з кризовими явищами в сільському господарстві та промисловості Австро-Угорської імперії, що негативним чином вплинуло на становище чеських селян та робітників, особливо на території Богемії та Моравії. У цих умовах вони почали масово емігрувати на південь Російської імперії, де в результаті масового виселення кримських татар та ногайців залишились пустуючи ми велика кількість земель. Російський уряд, стимулюючи чеську еміграцію, намагався її використати для відновлення економіки регіону та підвищення загальнокультурного рівня населення.

Джерела та література

1. Чешская нация на заключительном этапе формирования, 1850 – начало 70-х годов XIX в. / К. П. Гогина, М. Ю. Досталь, Т. Н. Еремеева и др. – М. : Наука. 1989. – 286 с.
2. Грацианская Н. Н. Этнографические особенности чешского населения села Голубое Молдавской ССР / Н. Н. Грацианская, В. С. Зеленчук // Известия А. Н. Молдавской ССР. – 1973. – № 2 – С. 62–69.
3. Заславський І. Волинські чехи : Маловідомі сторінки історії / І. Заславський // Вітчизна. – 1996. – № 9–10. – С. 146–152.
4. Секиринский С. А. Крестьянская колонизация Крыма в пореформенный период / С. А. Секиринский // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. – М. : Наука, 1970. – С. 350–362.
5. Озенбашлы А. С. Роль царского правительства в эмиграции крымских татар // Забвению не подлежит: из истории Крымско-татарской государственности Крыма. / А. С. Озенбашлы – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1992 – С. 52–73.
6. Куртиев Р. Н. Крымские татары: Этническая история и традиционная культура / Р. Н. Куртиев – Симферополь : Таврия, 1998. – 124 с.
7. Андриевский Ф. Н. Крым и крымские татары: К столетию присоединения Крыма к России / Ф. Н. Андриевский – К. : Тип Г. Т. Корчак-Новицкого, 1883 – 98 с.
8. Вольфсон Б. М. Эмиграция Крымских татар в 1860-м году / Б. М. Вольфсон // Исторические записки. – 1940. – № 10 – С. 186–197.
9. Сергеев А. Уход Таврических ногайцев в Турцию в 1860-м году / А. Сергеев // Известия Таврической учётной архивной комиссии. – Симферополь, 1913. – № 49. – С. 178–222.
10. Щербань Н. Переселение крымских татар / Н. Щербань // Современная летопись «Русского вестника». – 1860. – Т. 30. – С. 211–229.
11. Зыков С. П. О выселении татар из Крыма в 1860 году: Записка генерал-адъютанта Э.Н. Тотлебена / С. П. Зыков // Русская старина. – 1893. – № 6 – С. 531–550.
12. Бойко Я. В. Заселение Южной Украины 1860–1890 гг. : Историко-экономическое исследование / Я. В. Бойко – Черкассы : Сияч, 1993. – 252 с.
13. Янсон Ю. Крым : его хлебопашество и торговля. / Ю. Янсон – СПб. : Тип. Кусвальт. 1870. – 112 с.

14. Риттих А. Ф. Переселения. / А. Ф. Риттих – Х. : 1-я городская типография, 1882. – 92 с.

Омеляненко А.М. Історичні передумови чеської колонізації південних земель Російської імперії у другій половині XIX ст.

У статті розглянуті історичні передумови чеської колонізації південних земель Російської імперії у другій половині XIX століття.

Ключові слова: Російська імперія, чеська колонізація, південні землі.

Омельяненко А.Н. Исторические предпосылки чешской колонизации южных земель Российской империи во второй половине XIX века.

В статье рассматриваются исторические предпосылки чешской колонизации земель юга Российской империи во второй половине XIX века.

Ключевые слова: Российская империя, чешская колонизация, южные земли.

Omelyanenko A.N. The historical suppositions of czechic colonization of south lands of Russian empire in the second part of XIX-th century.

The article deals historical suppositions of crèches colonization of south lands of Russian empire in the second part of XIX-th century.

Key words: Russian empire, crèches colonization, south lands.

УДК 94(47+57) «1965/1973»+94(597.3)

Панасенко В.Ю.

ДОПОМОГА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В'ЄТНАМУ ПІД ЧАС АМЕРИКАНО-В'ЄТНАМСЬКОЇ ВІЙНИ 1965–1973 РР.

Американо-в'єтнамська війна стала головною подією міжнародного життя кінця 60 – початку 70-х років XX століття. Військове протистояння, що тривало протягом майже десяти років, залишило криваві рани у новітній історії як в'єтнамського народу, так і американського. Хоча з моменту закінчення цієї війни минуло вже понад чверть століття, однак ця тема залишається не менш хвилюючою й актуальною, з огляду на те, що багато народностей, націй і держав у світі і на сьогодні знаходяться обличчям до обличчя з бідами війни.

Вітчизняні та зарубіжні науковці-сходознавці займаються дослідженням різних аспектів цього міжнародного протистояння. Увагу автора привернула проблема радянсько-в'єтнамської співпраці під час війни та значення допомоги Радянського Союзу у здобутті В'єтнамом перемоги.

У науковій літературі є достатня кількість праць, що стосуються питання в'єтнамо-радянських відносин періоду 1965–1973 рр. Варто відзначити праці таких дослідників, як М. П. Ісаєва та А. С. Чернишова,